

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.99>

УДК 330.131.5:631.11

М. В. Сухар,

науковий співробітник відділу наукового забезпечення інноваційного розвитку, НААН

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-2083-3579>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

M. Sukhar,

Researcher, Department of Scientific Support for Innovative Development, NAAS

CURRENT STATE AND TRENDS IN THE FUNCTIONING OF AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Метою статті є моніторинг сучасного стану і аналітична оцінка трансформаційних змін, що відбуваються в сфері аграрного підприємництва під час війни. У процесі дослідження було використано низку методів: абстрактно-логічний – для формулювання висновків; порівняльний аналіз – для порівняння кількісних показників суб'єктів аграрного підприємництва, динаміки зайнятих працівників, виробництва та продуктивності праці; статистичний – для систематизації та структурного аналізу даних; табличний та графічний – для візуального відображення отриманих результатів.

Встановлено зниження підприємницької активності в сфері аграрного підприємництва на 11,1% (або на 7843 од.). За суб'єктною структурою найбільше скорочення зазнало середнє підприємництво – на 30,3% (або на 634 од.). Проаналізовано трансформаційні зміни аграрного підприємництва у галузевому та регіональному аспектах.

Визначено темпи скорочення зайнятості, обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Проведено порівняльну аналітичну оцінку динаміки індикаторів продуктивності праці. Акцентовано увагу на необхідності посилення державної підтримки сільських товаровиробників.

The article provides a comprehensive monitoring and assessment of the dynamics of general indicators of agricultural entrepreneurship: the number of enterprises, the number of employees, production and sales of products, labor productivity.

The purpose of the article is to monitor the current state and analytically assess the transformational changes taking place in the field of agricultural entrepreneurship during the war.

A number of methods were used in the research process: abstract-logical - for formulating conclusions; comparative analysis - for comparing quantitative indicators of agricultural entrepreneurship entities, dynamics of employed workers, production and labor productivity; statistical - for systematization and structural analysis of data; tabular and graphical - for visual display of the results obtained.

A decrease in entrepreneurial activity in the field of agrarian entrepreneurship by 11.1% (or by 7843 units) was established. By subject structure, medium-sized entrepreneurship experienced the greatest reduction - by 30.3% (or by 634 units). Transformational changes in agrarian entrepreneurship in industry and regional aspects were analyzed.

It was established that the greatest reduction in employees occurred in the field of medium-sized agrarian entrepreneurship - by 31.5% (or by 83 thousand

people). Employment in the field of small entrepreneurship decreased by almost 20%. However, the number of employees employed in large agrarian enterprises during the war increased by 1.5 times (or by 23.2 thousand people), and production and sales indicators increased by 14.7 and 31.5%, respectively (by 19.1 and 36.2 billion UAH). Attention is focused on the need to strengthen state support for rural producers.

Given the significance and growing role of the export potential of the agricultural sector of the economy in the context of the intensification of European integration processes, state financial support for agricultural business entities should be based primarily on an indicative assessment of the impact on development indicators and increasing the competitiveness of sectoral components of the agricultural sector of the economy on the European market.

Ключові слова: аграрне підприємництво, зайнятість, продуктивність праці, велике, середнє, мале та мікронідприємництво, виробництво продукції.

Keywords: agrarian entrepreneurship, employment, labor productivity, large, medium, small and micro-entrepreneurship, production.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процеси європейської інтеграції України створюють принципово нове середовище функціонування аграрного сектору економіки, що вимагає фундаментального переосмислення теоретико-методологічних засад організаційно-економічного розвитку аграрного підприємництва.

Трансформаційні зміни, пов'язані з інтеграцією до європейського економічного простору, висувають принципово нові вимоги до ефективності, конкурентоспроможності та стратегічного управління аграрними підприємствами.

Упродовж трьох десятиліть незалежності України її сільське господарство пройшло період глибокої трансформації – від переважання виробництва в сільськогосподарських підприємствах соціалістичного типу (колгоспах і радгоспах) до тотального їх розпаду і перенесення основного виробництва в дрібні особисті господарства натурального типу, а згодом до відродження підприємницького укладу. Відбувся перехід до сучасних технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва, багатократного підвищення показників продуктивності полів і тварин, продуктивності праці. Сільське господарство стало ключовою галуззю економіки, основним джерелом поступлення валюти у країну. За багатьма показниками розвитку воно не поступається розвинутим європейським країнам.

Поряд із організаційними, технологічними змінами відбулися значні зміни в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств. В умовах низької платоспроможності домогосподарств основним напрямом їхньої діяльності стало виробництво продукції на експорт. Високими темпами розвиваються ті галузі сільського господарства, на продукцію яких спостерігається стійкий попит на світовому агропродовольчому ринку.

Проте зазначимо, що наразі суб'єкти аграрного підприємництва функціонують в нестабільних, ризикованих, ускладнених та непередбачуваних умовах. Геополітичні та соціально-економічні виклики, спричинені повномасштабною війною, мають негативний вплив на динаміку показників ресурсного потенціалу та результати господарської діяльності аграріїв.

Безсумнівно, негативний вплив сукупності геополітичних та економічних викликів негативно позначається на показниках ефективності господарської діяльності сільських товаровиробників.

А відтак аналіз сучасних тенденцій функціонування суб'єктів великого, середнього та малого аграрного підприємництва не полишають свої актуальності..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Достатньо ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз ролі аграрного підприємництва та його впливу на розвиток сільських територій здійснили в своїй роботі О. Шпикуляк, Д. Шеленко, О. Алексеева та ін. [1]. Добровольська Е. В., Покотильська Н.В., Вольский В.А. акцентували увагу на наявності значної регіональної диференціації ефективності та ресурсних можливостях аграрного підприємництва, особливо в сучасних складних умовах [2].

Н. Рогожук [3] акцентував увагу на пріоритетних проблемах, з якими стикається аграрний бізнес в умовах війни та зосередив увагу на необхідності державної підтримки аграріїв.

Методичним аспектам визначення та проблемам підвищення ефективності малого аграрного підприємництва присвятили своє дослідження М. Гуменюк та Д. Неміш [4]. Г. Мазур та ін. [5] оцінюючи стан та проблеми аграрного підприємництва України в умовах війни, наголошують на необхідності впровадження в практику землеробства спектру технологічних інновацій, як перспективних механізмів розвитку.

Проблема ефективного розвитку аграрного підприємництва є актуальною для зарубіжних дослідників. Ю. Чен та Л. Зоу [12], Л. Лінгжун [13] обґрунтували, що раціональний розподіл ресурсів, адміністрування виробництва, підприємницькі навички, методи управління, конкурентоспроможність, промислове просування та ділові мережі сприяють сталому розвитку сільського господарства. Результати дослідження П. Рані та ін. [14] показали, що фермери не завжди можуть застосувати належну комбінацію ресурсів, яка необхідна для досягнення мінімізації витрат, отже рентабельності виробництва. Дж. Саркер та Ф. Алам [15], К. Пурба та ін. [16] сформулювали ключові фактори, що визначають економічну ефективність та впливають на виробництво продукції: досвід, кількість працюючих дорослих, доступ до кредитів, служба поширення знань, обсяг земель, що обробляються, спосіб сільськогосподарського виробництва.

Водночас комплексний моніторинг та аналіз системи індикаторів сучасного стану та перспектив розвитку аграрного підприємництва потребує подальших до досліджень та системної оцінки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є моніторинг сучасного стану і аналітична оцінка трансформаційних змін, що відбуваються в сфері аграрного підприємництва під час війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на відносно низьку загальну частку суб'єктів аграрного підприємництва в кількості діючих суб'єктів в Україні (3,3% станом на початок 2024 р), саме аграрне бізнес середовище було і під час війни залишається основою продовольчої, національної безпеки та формує експортний потенціал країни.

За даними держкомстату загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності під час війни скоротилась на 11,1% (від 70,8 до 63 тис. або на 7843 одиниці). Кількість фізичних осіб-аграріїв зменшилась на аналогічний відсоток і становила 979 од. В структурі аграрного підприємництва за кількісним показником домінують суб'єкти малого та мікропідприємства – 97%. При чому частка саме суб'єктів аграрного мікропідприємства становить 90%.

Частка суб'єктів великого підприємництва в сільському господарстві під час війни скоротилась від 8 до 7,6%, а їх кількість зменшилась на 21,4% або на 10 підприємств (табл 1).

**Таблиця 1. Динаміка діючих суб'єктів підприємництва за обсягами
їх діяльності в Україні, 2018-2023 рр., тис. одиниць**

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023 до 2018,%	2023 до 2021,%
<i>Суб'єкти великого підприємництва</i>								
Усього	446	518	512	610	494	512	114,8	83,9
Сільське господарство	23	34	36	49	39	39	169,6	79,6
Частка, %	5,2	6,6	7,0	8,0	7,9	7,6	2,5	-0,4
<i>Суб'єкти середнього підприємництва</i>								
Усього	16476	18129	17946	17811	15037	14296	86,8	80,3
у т ч фізичні особи підприємці	419	378	344	309	254	226	53,9	73,1
Сільське господарство	2307	2285	2137	2095	1687	1461	63,3	69,7
у т ч фізичні особи підприємці	9	4	3	4	4	4	44,4	100,0
загальна частка, %	14,0	12,6	11,9	11,8	11,2	10,2	-3,8	-1,5
частка фіз. осіб підприємців, %	2,1	1,1	0,9	1,3	1,6	1,8	-0,4	0,5
<i>Суб'єкти малого підприємництва</i>								
Усього	1822671	1922978	1955119	1937827	1716977	1898385	104,2	98,0
у т ч фізичні особи підприємці	1483297	1560650	1599411	1585105	1470330	1605115	108,2	101,3
Сільське господарство	73998	73131	71195	68659	51555	61460	83,1	89,5
у т ч фізичні особи підприємці	25815	25207	23913	23046	20433	22067	85,5	95,8
загальна частка, %	4,1	3,8	3,6	3,5	3,0	3,2	-0,8	-0,3
частка фіз. осіб підприємців, %	1,7	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	-0,4	-0,1
<i>з них суб'єкти мікропідприємництва</i>								
Усього	1764737	1864013	1898902	1880858	1671558	1853874	105,1	98,6
у т ч фізичні особи підприємці	1471965	1550633	1591031	1576208	1465345	1598892	108,6	101,4
Сільське господарство	68492	67627	65753	63051	46622	56851	83,0	90,2
у т ч фізичні особи підприємці	25585	24994	23711	22866	20284	21942	85,8	96,0
загальна частка, %	3,9	3,6	3,5	3,4	2,8	3,1	-0,8	-0,3
частка фіз. осіб підприємців, %	1,7	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	-0,4	-0,1

Джерело: сформовано за даними Держкомстату України [11]

Відповідна частка суб'єктів середнього підприємництва за аналогічний період скоротилась від 11,8 до 10,2%, а кількість – зменшилась на третину (від 2095 до 1461 од). Визначено, що частка суб'єктів малого підприємництва

в аграрній сфері зменшилась всього на 0,3%, а їх кількість за період 2021-2023 рр. скоротилась на 11,5% або на 7199 од. Скорочення кількості фізичних осіб-підприємців даної категорії становило всього 3,2% (від 23046 до 22067 одиниць).

Встановлена тенденція скорочення кількісних показників суб'єктів аграрного підприємництва під час війни об'єктивно відображається на відповідній динаміці в розрізі видів економічної діяльності. Так, найбільше скорочення зафіксовано за суб'єктами господарювання, що займаються вирощуванням зернових та зернобобових культур та насіння олійних культур – 5618 од (або на 11,4%).

Кількість суб'єктів аграрного підприємництва, що функціонують у сфері допоміжної діяльності у сільському господарстві, скоротилась на 278 од (або на 5,8%). Окупація частини південних областей України об'єктивно вплинула на скорочення кількості підприємств, що вирощують овочі, баштані культури та фрукти. Зменшення кількості суб'єктів господарювання за цими видами аграрного підприємництва становило 272 од (на 16,1%) та 131 од (на 15,3%) відповідно.

Тваринництво, як галузева складова аграрного підприємництва теж зазнала скорочення. Так, кількість діючих суб'єктів, що спеціалізуються на розведенні свиней, скоротилась за аналізований період на 146 од (або на 13,8%). Ділова активність галузі м'ясного та молочного скотарства зменшилась на 109 підприємств (або на 12%). Єдиним винятком з негативної динаміки скорочення кількості суб'єктів аграрного підприємництва в галузевому аспекті є птахівництво. Під час війни кількість товаровиробників, що займаються розведенням свійської птиці збільшилась на 10 одиниць (або на 1,1%).

Регіональний аспект трансформації аграрного підприємництва свідчить про найбільші темпи зменшення кількості діючих суб'єктів в Запорізькій області – 2108 одиниць (або на 54%), Херсонській – 2037 (або на 61,4%) (табл. 2). В Луганській області кількість суб'єктів підприємництва зменшилась на 1041 од (або на 64,4%), в Донецькій області – на 873 од (або на 43,8%)

відповідно. На Харківщині зменшення чисельності суб'єктів аграрного підприємництва становила 608 од, що у відносному вимірі – 15,6%, Миколаївщина втратила 600 підприємств (або 12,4%).

Під час повномасштабного вторгнення поширеною стала практика релокації аграрного бізнесу. Так, за аналізований період найбільші абсолютні показники зростання кількості суб'єктів аграрного підприємництва зафіксовано в Полтавській області – 140 од (або на 3,4%), Кіровоградській, Тернопільській, Волинській, Львівській, Рівненській областях – 129, 89, 78, 31 та 23 одиниць.

Таблиця 2. Ретроспективна динаміка діючих суб'єктів аграрного підприємництва за регіонами України, 2018-2023 рр, од

Область	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023 р. до 2021 р.	
							%	од
Україна	76328	75450	73368	70803	53281	62960	88,9	-7843
Вінницька	4432	4406	4286	4196	3706	4219	100,5	23
Волинська	1436	1457	1359	1381	1235	1459	105,6	78
Дніпропетровська	6217	6228	6217	6023	5299	5894	97,9	-129
Донецька	2173	2205	2074	1994	809	1121	56,2	-873
Житомирська	2101	2180	2095	2006	1762	2011	100,2	5
Закарпатська	3463	2429	1934	1827	1407	1407	77,0	-420
Запорізька	4165	4122	4004	3904	1009	1796	46,0	-2108
Івано-Франківська	1450	1501	1424	1311	1158	1384	105,6	73
Київська	3726	3783	3731	3559	2967	3438	96,6	-121
Кіровоградська	4508	4587	4494	4432	4244	4561	102,9	129
Луганська	1528	1591	1610	1617	81	576	35,6	-1041
Львівська	2167	2188	2198	2248	1941	2279	101,4	31
Миколаївська	5181	5064	4987	4857	3559	4257	87,6	-600
Одеська	6326	5960	5638	4567	3438	4244	92,9	-323
Полтавська	4060	4118	4095	4128	3711	4268	103,4	140
Рівненська	1259	1274	1239	1301	1202	1324	101,8	23
Сумська	1874	1926	1915	1928	1821	1974	102,4	46
Тернопільська	1743	1678	1699	1677	1550	1766	105,3	89
Харківська	4011	4050	4013	3885	2752	3277	84,4	-608
Херсонська	3680	3624	3511	3316	604	1279	38,6	-2037
Хмельницька	2524	2564	2559	2466	2182	2472	100,2	6
Черкаська	3538	3618	3557	3443	3028	3395	98,6	-48
Чернівецька	1592	1558	1416	1403	1136	1380	98,4	-23
Чернігівська	1802	1853	1833	1874	1570	1824	97,3	-50
м. Київ	1372	1486	1480	1460	1110	1355	92,8	-105

Джерело: сформовано за даними Держкомстату України [11]

Зазначимо, що встановлена тенденція скорочення кількості суб'єктів аграрного підприємництва не могла не відобразитись на показниках зайнятості та обсягах виробництва продукції. Так, загальна кількість

зайнятих в сфері аграрного підприємництва під час війни скоротилась на 11,7% або на 119,2 тис. осіб (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка індикаторів зайнятості та виробничої діяльності суб'єктів аграрного підприємництва України, 2018-2023 рр.

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023 до 2021,%
<i>Сфера аграрного підприємництва загалом</i>							
Кількість зайнятих працівників, осіб	626072	610117	575954	576093	488555	456909	79,3
Кількість найманих працівників, осіб	564874	553245	523782	520262	448393	419385	80,6
Обсяг виробленої продукції, млрд грн	616,1	636,7	679,3	1030,3	734,9	795,1	77,2
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	540,5	572,8	624,1	943,5	682,4	782,6	82,9
Вироблено продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	984,1	1043,5	1179,5	1788,4	1504,3	1740,3	97,3
Реалізовано продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	863,3	938,8	1083,5	1637,7	1396,8	1712,9	104,6
<i>Суб'єкти великого підприємництва</i>							
Кількість зайнятих працівників, осіб	32779	43062	38584	43346	34492	66593	153,6
Кількість найманих працівників, осіб	32779	43061	38583	43345	34491	66593	153,6
Обсяг виробленої продукції, млрд грн	63,3	81,0	90,5	130,0	109,9	149,1	114,7
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	54,8	74,1	78,1	114,8	111,5	151,0	131,5
Вироблено продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	1930,5	1880,8	2345,8	3000,0	3184,8	2239,4	74,6
Реалізовано продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	1670,6	1721,5	2022,9	2648,7	3232,9	2266,9	85,6
<i>Суб'єкти середнього підприємництва</i>							
Кількість зайнятих працівників, осіб	324838	301997	289917	263443	232119	180463	68,5
Кількість найманих працівників, осіб	324838	301997	289917	263443	232119	180463	68,5
Обсяг виробленої продукції, млрд грн	324,6	301,7	285,6	263,2	231,9	180,3	67,1
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	312,8	312,7	333,6	511,0	329,3	342,9	71,0
Вироблено продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	272,4	276,1	300,8	474,6	311,5	337,1	97,9
Реалізовано продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	962,8	1035,4	1150,8	1939,7	1418,8	1899,9	103,7
<i>Суб'єкти малого підприємництва</i>							
Кількість зайнятих працівників, осіб	268455	265058	258696	269304	221944	209853	77,9
Кількість найманих працівників, осіб	207545	208514	197410	213739	182031	172461	80,7
Обсяг виробленої продукції, млрд грн	240,1	243,0	259,3	389,3	295,7	303,2	77,9
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	213,3	222,5	242,5	354,1	259,4	294,5	83,2
Вироблено продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	894,2	916,7	1002,1	1445,5	1332,4	1444,6	99,9
Реалізовано продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	794,6	839,5	937,2	1314,9	1168,7	1403,4	106,7
<i>з них суб'єкти мікропідприємництва</i>							
Кількість зайнятих працівників, осіб	143783	138033	134720	141597	108776	105254	74,3
Кількість найманих працівників, осіб	84791	83019	84338	87665	70215	68902	78,6
Обсяг виробленої продукції, млрд грн	83,64	89,74	99,57	139,45	90,9	41,9	30,0
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн	74,82	80,55	94,27	125,98	77,66	93,61	74,3
Вироблено продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	581,7	650,1	739,1	984,8	835,7	398,1	40,4
Реалізовано продукції в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн	520,4	583,6	699,7	889,7	713,9	889,4	100,0

Джерело: сформовано за даними Держкомстату України [11]

При цьому обсяг виробленої продукції в грошовому вимірі скоротився майже на чверть – від 1030,3 до 795,1 млрд грн. Зрозуміло, що зменшення зайнятості в сфері агропідприємництва дозволило залишитись відносним показником продуктивності праці на довоєнному рівні. Так, виробництво продукції в розрахунку на 1 зайнятого скоротилось порівняно в 2021 р. на 2,7%, а відповідний показник за реалізованою продукцією збільшився на 4,6%. Найбільше скорочення показників зайнятості спостерігається за суб'єктами середнього аграрного підприємництва – на 31,5% (або на 83 тис. осіб). Виробництво продукції при цьому зменшився на третину – від 263,2 до 180,3 млрд грн.

Аналогічні тенденції встановлено і в сфері малого аграрного підприємництва. Кількість зайнятих працівників скоротилась майже на 20%, обсяг виробництва продукції – на 22,1% (або на 86,1 млрд грн), реалізація – на 16,8% (або на 59,6 млрд грн).

Винятком щодо встановленої негативної динаміки індикаторів зайнятості та виробничої діяльності є суб'єкти великого аграрного підприємництва. Так протягом 2021-2023 рр. зайнятість в них зросла в 1,5 рази (або на 23,2 тис. осіб), а показники виробництва та реалізації продукції зросли на 14,7 та 31,5% відповідно (на 19,1 та 36,2 млрд грн). При цьому продуктивність праці, як показник виробництва продукції в розрахунку на 1 зайнятого, скоротився на чверть – від 3 до 2,2 млн грн.

В умовах глобальних соціально-економічних викликів пріоритетною задачею керівництва суб'єктів підприємницької діяльності є збереження свого трудового потенціалу і забезпечення нормальних умов для роботи і добробуту їх працівників.

Зазначимо, що навіть в умовах активних бойових дій, суб'єкти аграрного підприємництва продовжують свою виробничу діяльність, фонди внутрішнього споживання всіх видів сільськогосподарської продукції залишаються стабільними, а майже третина – експортується та забезпечує більше половини валютних надходжень до бюджету країни.

Проте, безсумнівно, втрата п'ятої частини сільськогосподарських угідь, не могла не вплинути на сучасну динаміку виробництва практично всіх видів продукції рослинництва та тваринництва.

Протягом 2021-2024 рр. виробництво зернових культур в Україні скоротилось на третину – від 86 до 56,2 млн т. Виробництво пшениці у 2024 р. становило 22,4 млн т, що на 31,2% менше за показник 2021 р. Урожай ячменю, порівняно з довоєнним періодом скоротився майже вдвічі – від 9,4 до 5,3 млн т, кукурудзи – на 36,2% (від 42,1 до 26,9 млн т, жита – майже в три рази (від 0,59 до 0,22 млн т).

У 2024 р. зібрана площа під зерновими збільшилась на 2,5% (або на 270,5 тис. га). Це невелике зростання відбулось за рахунок розширення площі під пшеницею на 4,8% (від 4,7 до 4,9 млн га), вівсом на 5,5% (від 164,8 до 173,8 тис. га) та кукурудзою на 2,4% (від 4 до 4,1 млн га).

Також відповідного зменшення зазнали обсяги виробництва продукції тваринництва. Під час війни виробництво галузей м'ясного скотарства та свинарства скоротилось на 19 та 9,1% (від 475,1 до 384,7 та від 971,2 до 882,9 тис. т відповідно).

Наочно фактичні тренди виробництва видів сільськогосподарської продукції, що формують експортний потенціал аграрного підприємництва України, наведено на рис. 1.

Стабільне функціонування та подальший розвиток аграрного підприємництва наразі дуже потребує активної державної підтримки, особливо підприємств, що найбільш постраждали від війни. Задля покращення умов кредитування агробізнесу, було створено програму «Доступні кредити 5-7-9%».

У державному бюджеті на 2024 р. на компенсацію відсоткових ставок програми 5-7-9% було передбачено понад 18 млрд грн. Проте значна частина цих коштів була спрямована на погашення заборгованості за вже наданими кредитами, що досягла позначки у 10 млрд грн.

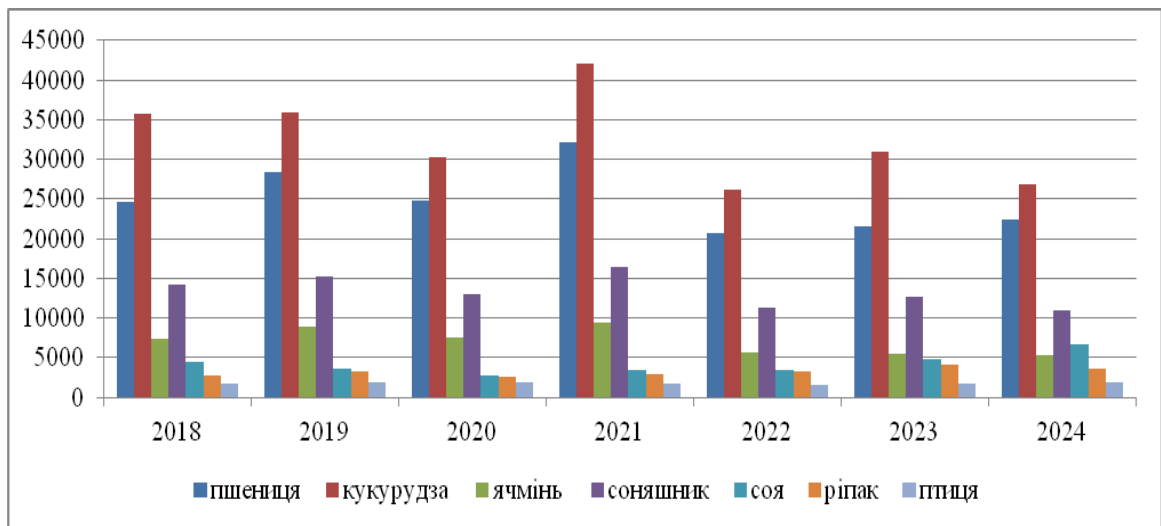

Рис. 1 Динаміка виробництва головних експортоорієнтованих видів сільськогосподарської продукції, тис. т, 2018-2024 рр.

Джерело: сформовано за даними Держкомстату України [11]

Встановлено значне зниження частки суб'єктів аграрного підприємництва, що залучили кредити під час війни. Так, якщо у 2022 р. даний показник становив 90,2%, то у 2023 р. знизився до 24,2%, а у 2024 р. – до 23,9%. У 2024 р. 13088 суб'єктів аграрного підприємництва залучили 104,5 млрд грн кредитних коштів, на 33% перевищує аналогічний показник 2023 р. і а 9% рівень кредитування у 2022 р.

Загальна кількість суб'єктів аграрного підприємництва, що скористались у 2024 р. програмою «Доступні кредити 5-7-9%» становила 8750, що майже на 20% менше аналогічного показника з 2023 р. Загальний обсяг пільгового кредитування за цією програмою у 2024 р. становив майже 47 млрд грн, що перевищує показник 2023 р. на 2,4 млрд грн або на 5,4%.

Враховуючи значущість та зростання ролі експортного потенціалу аграрного сектору економіки в умовах активізації євро інтеграційних процесів державна фінансова підтримка суб'єктів аграрного підприємництва повинна базуватись перш за все на індикативній оцінці впливу на показники розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузевих складових аграрного сектору економіки на європейському ринку.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Попри війну сфера аграрного підприємництва України функціонує, адаптується до негативного впливу сукупності геополітичних та соціально-економічних викликів, намагається мінімізувати ризики та оптимізує своє бізнес середовище.

Зниження кількісного показника суб'єктів аграрного підприємництва під час війни становила 11,1% (7843 од.). Кількість фізичних осіб-аграріїв зменшилась на аналогічний відсоток або на 979 од. Суб'єктно-структурний аналіз аграрного підприємництва за кількісним індикатором виявив, що частка малого та мікропідприємництва наразі становить 97%.

Скорочення частки суб'єктів великого підприємництва в сільському господарстві під час війни становило 0,4% (від 8 до 7,6%), а їх кількість зменшилась на 21,4% або на 10 підприємств. Кількість суб'єктів середнього аграрного підприємництва за аналогічний період зменшилась на третину (від 2095 до 1461 од.). Визначено, що кількість суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері за період 2021-2023 рр. скоротилась на 11,5% або на 7199 од.

За регіональною структурою найбільші масштаби зменшення підприємницької активності зафіксовано в Запорізькій області – на 2108 од. (або на 54%), Херсонській – на 2037 од. (або на 61,4%), Луганській – на 1041 од. (або на 64,4%), в Донецькій – на 873 од. (або на 43,8%), Харківській – 608 од. (або на 15,6%), Миколаївській – на 600 од. (або на 12,4%) відповідно.

Відповідно внаслідок релокації певної частини суб'єктів аграрного підприємництва відбулось зростання їх кількості в Полтавській, Кіровоградській, Тернопільській, Волинській, Львівській та Рівненській областях.

Внаслідок міграційних процесів та мобілізації кількість зайнятих працівників в аграрній сфері скоротилась на 11,7% або на 119,2 тис. осіб.

При цьому відносні показники виробництва та реалізації продукції в розрахунку на 1 зайнятого зазнали скорочення на порівняно в 2021 р. на 2,7% та збільшення на 4,6% відповідно.

Встановлено, що найбільше скорочення працівників відбулось в сфері середнього аграрного підприємництва – на 31,5% (або на 83 тис. осіб). Зайнятість в сфері малого підприємництва зменшилась майже на 20%. Проте кількість зайнятих працівників в великих аграрних підприємствах під час війни зросла в 1,5 рази (або на 23,2 тис. осіб), а показники виробництва та реалізації продукції збільшились на 14,7 та 31,5% відповідно (на 19,1 та 36,2 млрд грн).

Функціонування та подальший розвиток аграрного підприємництва в сучасних надскладних умовах потребує активної державної підтримки.

Враховуючи значущість та зростання ролі експортного потенціалу аграрного сектору економіки в умовах активізації євро інтеграційних процесів державна фінансова підтримка суб'єктів аграрного підприємництва повинна базуватись перш за все на індикативній оцінці впливу на показники розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузевих складових аграрного сектору економіки на європейському ринку.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування напрямів активізації організаційно - економічного розвитку аграрного підприємництва та моделювання прогнозних сценаріїв адаптації до вимог та стандартів європейської аграрної політики.

Література

1. Шпикуляк О. Г., Шеленко Д. І., Алексєєва О. В., Ксенофонтова К. Ю., Суховій А. І. Роль ринку і підприємництва у забезпеченні сталого розвитку сільських територій. Агросвіт. 2022. №20. С. 3-12. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.20.3>.
2. Добровольська Е. В., Покотильська Н. В., Вольский В. А. (2023). Сучасні тенденції розвитку аграрного підприємництва. Агросвіт. 2023. № 20. С. 92-98. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.20.92>

3. Рогожук Н. Перспективи розвитку аграрного бізнесу в Україні в умовах війни. Економіка та суспільство. 2023. №(54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-14>
4. Гуменюк М. М., Неміш Д. В. Оцінка ефективності функціонування малого аграрного підприємництва в сучасних умовах. Подільський вісник: сільське господарство, технології, економіка. 2022. Вип. 36. С. 53-59 <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2022-17>
5. Мазур Г. Ф., Лавров Р. Р., Криворучко І. О., Олійник Л. В., Безп'ятко О. А. Перспективи та шляхи розвитку аграрного сектору України в умовах війни. Агросвіт. 2024. №23. С. 40-45 <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.23.40>
6. Chen, Y., Zhou, Lh. (2020). Quantification of restricting factors of agricultural development in Min County of Gansu, China. *Journal of Mountain Science*, 17, 147–155 <https://doi.org/10.1007/s11629-018-5125-9>
7. Jingjun, Li. (2023). Multiple regression analysis of factors influencing grain yield. *Computing, Performance and Communication Systems*, 7, 45-55. DOI: <http://dx.doi.org/10.23977/cpcs.2023.070106>
8. Rani, P., Sahoo, A. K., & Singla, N. (2024). Economic Efficiency of Agriculture in Punjab: Evidence from Cost of Cultivation Survey. *The Indian Economic Journal*, 73(3), 412-431. <https://doi.org/10.1177/00194662241251554>
9. Sarker, J. R., & Alam, F. (2016). Efficiency and economics in cotton production of Bangladesh. *Journal of Agriculture and Environment for International Development*, 110(2), 325–348. <https://doi.org/10.12895/jaeid.2016110.494>
10. Purba, K. F., Yazid, M., Hasmeda, M., Adriani, D., & Tafari M. F.(2020). Technical efficiency and factors affecting rice production in tidal lowlands of South Sumatra province Indonesia. *Potravinarstvo Slovak Journal of Food Sciences*, 14, 101–111. <https://doi.org/10.5219/1287>
11. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. (2025). Available at:<http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed May 22 2025).

References

1. Shpykulyak, O.G. Shelenko, D.I. Alekseeva, O.V. Ksenofontova, K.Yu. and Sukhovii, A.I. (2022), "The role of the market and entrepreneurship in ensuring sustainable development of rural areas", *Ahrosvit*, vol. 20, pp. 3-12. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.20.3>.
2. Dobrovolska, E.V. Pokotylska, N.V. and Volsky, V.A. (2023), "Modern trends in the development of agricultural entrepreneurship", *Ahrosvit*, vol. 20, pp. 92-98 <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.20.92>
3. Rogozhuk, N. (2023), "Prospects for the development of agrarian business in Ukraine in conditions of war", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-14>
4. Gumenyuk, M.M. and Nemish, D.V. (2022), "Assessment of the effectiveness of the functioning of small agricultural businesses in modern conditions", *Podilskiy visnyk: silske hospodarstvo, tehnolohii, ekonomika*, vol. 36, pp. 53-59. <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2022-17>
5. Mazur, G.F. Lavrov, R.R. Kryvoruchko, I.O. Oliynyk, L.V. and Bezpyatko, O.A. (2024), "Prospects and ways of development of the agricultural sector of Ukraine in conditions of war", *Ahrosvit*, vol. 23, pp. 40-45 <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.23.40>
6. Chen, Y. and Zhou, Lh. (2020), "Quantification of restricting factors of agricultural development in Min County of Gansu", *China. Journal of Mountain Science*, vol. 17, pp.147-155 <https://doi.org/10.1007/s11629-018-5125-9>
7. Jingjun, Li. (2023), "Multiple regression analysis of factors influencing grain yield", *Computing, Performance and Communication Systems*, vol. 7, pp.45-55. DOI: <http://dx.doi.org/10.23977/cpcs.2023.070106>
8. Rani, P. Sahoo, A.K. and Singla, N. (2024), "Economic Efficiency of Agriculture in Punjab: Evidence from Cost of Cultivation Survey", *The Indian Economic Journal*, vol. 73(3), pp. 412-431. <https://doi.org/10.1177/00194662241251554>

9. Sarker, J.R. and Alam, F. (2016), “Efficiency and economics in cotton production of Bangladesh”, *Journal of Agriculture and Environment for International Development*, vol. 110(2), pp. 325-348. <https://doi.org/10.12895/jaeid.2016110.494>
10. Purba, K.F. Yazid, M. Hasmeda, M. Adriani, D. and Tafari M.F. (2020), “Technical efficiency and factors affecting rice production in tidal lowlands of South Sumatra province Indonesia”, *Potravinarstvo Slovak Journal of Food Sciences*, vol. 14, pp. 101-111. <https://doi.org/10.5219/1287>
11. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. (2025), Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed May 31 2025).

Стаття надійшла до редакції 28.06.2025 р.